

УЛУҒ НАВОЙГА ҲУРМАТ-ЭҲТИРОМНИНГ ЮКСАК ИФОДАСИ

Темурийлар ренессансининг даҳо сўз санъаткори, атоқли давлат ва жамоат арбоби Алишер Навоийнинг муҳташам ҳайкали Адиблар хиёбонида янги Ўзбекистонга хос услубда қайтадан бунёд этилди.

Адиблар хиёбонининг илк фахрли меҳмони Президентимиз бўлди ҳамда Улуғ Навоийнинг муҳташам ҳайкали пойига чўдек ёниб турган атиргуллардан иборат гулдастани армугон қилди.

Буюк мутафаккир хиёбон тўрида, баланд кўшқдан туриб, атрофга ўзига хос салобат билан боқиб турибди. Бошқа мушоз ва замонавий шоир ҳамда адиблар ҳайкаллари эса Улуғ бобомизга қаратиб ўрнатилган. Зеро, улар Алишер Навоийга эргашиб қалам тебратган, руҳланган, илҳомланган, уни ўзларига увайсий устоз, деб юксак қадрлаган.

Мулоҳаза

Бир умр нафақат сўз мулки, кўнгли мулкнинг, балки юрт, халқ, олам аҳли, мулк ишининг ташвишини чеккан, манфаатини ўйлаган, эзгуликни тараннум қилган Улуғ Навоийнинг дурдона асарларини мутолаа қилар эканмиз, унинг лирик ва насрий асарлари хотимасида ёки фасоҳатли шеърлари мақтасида "мени дуода ёд, фотоҳада шод этинг", деб битган рамзий маънодаги васиятга кўзимиз тушади. Кувон шулки, боқий Навоий васияти хануз амалда, икродоки, бунинг амалий исботининг бир гўзал намунаси Адиблар хиёбонининг мазмун-моҳиятида муҳассам.

Бу ерга ёдгорликлари ўрнатилган ижодкорларнинг ижоди ва фаолиятини ўрганар эканмиз, уларнинг Улуғ мута-

факкир ҳаёти ҳамда асарларидан адабий таъсирланганига гувоҳ бўламиз.

Масалан, шох ва шоир Заҳриддин Муҳаммад Бобур Ҳирот сафарига юрар экан, йигирма кун мобайнида устози Навоийнинг "Унсия" номи билан машҳур бўлган уйда яшаган. Унга юксак иҳлос билан қараган. Бобур навоий-шунос сифатида муҳташам "Бобурнома"да у ҳақида йигирмага яқин ишонли маълумотларни мароқ билан ёзиб қолдирган. Ҳатто китобда тасвирланган тарихий шахслардан биринчи бўлиб Навоий номини учратамиз ва рамзий маънода "Бобурнома" унинг азиз номи билан бошлангандек туюлади. Бобур Навоий номининг дунёга ёйилишида Улуғ хизмат қилган. Яъни турли давр-

ларда "Бобурнома" Европа, Шарқ ва бошқа дунё тилларига таржима қилинар экан, демак, жаҳоннинг бошқа халқлари Бобур маълумотлари асосида ҳам Навоий ҳаёти, шахси, ижодини таниш бахтига мушарраф бўлди. Бобур "Аруз рисола"сида ўзининг аруз борасидаги илмий, назарий фикрлари исботи учун унинг шеърини девонларини мутолаа қилиб, кўглаб шохбайтларидан унумли фойдаланган.

Адиблар хиёбонидан ҳайкали жой олган Отаҳийи Улуғ Навоийга қайси жиҳатлар боғлаб туради? Хоразми адабий муҳитининг атоқли шоири, муаррифи, араб ва форс тилида битилган, Шарқда машҳур бўлган 19 та нодир асарнинг моҳир таржимони, хонлиқнинг бош

мироби Отаҳий, аввало, боқий Навоий ижоди, хусусан, девонлари аъёналаридан таъсирланиб, "Таъъиз ул-ошиқин" номли муҳаммад девон тусида. Ўз девонига устози Навоий каби бетакрор дебона битди ва унда ўзининг адабий, маърифий, фалсафий, эстетик қарашларини, орзу-ўйларини баён қилди. Яхшиликнинг рамзи бўлган сўз, қалам тилсоллида эса адабиётнинг қуч ва қудрати, фойзини баддий талқин этди. Иккинчидан, у Улуғ Навоий сингари лирик турнинг ўн олти жанрида маҳорат билан бемалол қалам тебратган ягона шоир ҳисобланади ҳамда Улуғ устози газалларига гўзал муҳаммаслар битди, тахмислар боғлади. Учинчидан эса муаррифи Навоийнинг тарихий асарлари оханг ва услубида бир-биридан қимматли бешта тарихий асар ёзди.

Адиблар хиёбонидан ҳайкали жой олган Қўҳон адабий муҳитининг моҳир шоири Фурқат ҳаёти ва ижодига боқий Навоий шахси ҳамда асарлари қандай маърифий, адабий таъсир қилгани ҳамда узоқ сўзлаш мумкин. Фурқат ўзининг "Саргузаштнома" номли насрий асарида Улуғ Навоий билан боғлиқ бир воқеани тасвирлайди. Сўжет баёнига кўра, бола Фурқат тушида Улуғ шоирнинг бир гўзал боғда салафлари билан суҳбатлашиб ўтирганини, унинг халқ ва мадраса аҳли орасида "Чор китоб"

номи билан машҳур бўлган, ўзбек (туркий) тилида битган "Ҳазойин ул-маъоний" девонини қўлига олганини ва ҳазрат Навоий уни кулуг дуо қилганини, ижод қилишга ундаганини кўради. У тонгда туриб, устози уйига шоҳади, табарруқ тушени тўқинланиб унга айтиб беради. Маърифатли устози эса Фурқатнинг пешонасидан ўлиб, хосиятли туш кўргани билан табриқлайди ва у ҳам кўл очиб, шогирдини олқилаб, дуо қилиб, омад тилайди. Қарангли, бола Фурқат Улуғ Навоий руҳидан маънавий мадад олиб шеърлар ёза бошлайди ва сурони йиллаш ўтиб, у Қўҳон адабий, маданий муҳитининг таниқли шоирига айланади. Улуғ устози Навоий газаллари таъсирига қатор муҳаммаслар ёзди.

Адиблар хиёбонидан ҳайкали ўрнатилган таниқли шоир, таржимон, драматург Мақсуд Шайхзодадининг Алишер Навоийга меҳри ва ҳурмати бўлакча бўлган. У Улуғ Навоий ҳаёти ва ижодига дунда хайратланиб, уни тадиқ қилиб илмий характердаги ўттизта мақола битди. Буюк шоирни "Ғазал мулкнинг султони" дея шарафлади. Бундай юксак баҳо, сифатлаш бизга шох ва шоир султон Ҳусайн Байқаро "Рисола" номли асарида дўсти Улуғ Навоий шарафига битган рубоийи ва рубоий матида унга чексиз ҳурмат кўрсатиб, шоирни "Сохибқирон", "Қахрамон" деб атаганини ёдига солади.

Хулоса шуки, Адиблар хиёбонининг ташкил қилиниши, бир томондан, Янги Ўзбекистон шароитида адабий, маърифий, маданий ишларнинг, иккинчи томондан, юртимизда Улуғ Навоийга ҳурмат-эҳтиромнинг янги босқичга кўтарилганини ифодалайди. Шу билан бирга, мушоз ҳамда замонавий адиблар ҳаёти ва ижоди, дурдона асарларида яратилган образлар, илгари сурилган улумбашарий гояларни ўқиб-ўрганиш замонамиз ёшлари таълим-тарбияси учун нечоғли зарур эканлигини ҳам билдиради.

Бурбия РАЖАБОВА,
ЎзРФА Алишер Навоий номидаги давлат адабий музейининг
атақли илмий ходими, филология фанлари номзоди.